

Nr. 146, maart 2011

MOLEN *Wereld*

De molen van Van Hal uit het dal

Maandblad
over molens en
hun opvolgers
14e jaargang, nr. 3

COLOFON

Redactie & administratie:

Moerdijkstraat 39 2751 BE Moerkapelle,
Tel./fax: +31 (0)79-5931303
E-mail adres: jsbakker@molenwereld.nl

Verschijsning:

Elf maal per jaar, als regel op de eerste woensdag van de maand. Gedurende de maanden juli en augustus verschijnt één gecombineerd nummer.

Uitgave:

De 'Molenwereld' is een uitgave van de Stichting Molenwereld
Benedenrijweg 521 2987 VA Ridderkerk
Tel.: 0180-411018

Uitgever:

dhr. S.J. J. Veerman
Zwanebloem 51, 2954 NH Alblasserdam
Tel.: 06-53286276
E-mail adres: sjv@xs4all.nl

Redactie:

dhr. J.S. Bakker
Moerdijkstraat 37 2751 BE Moerkapelle,
Tel./fax 079-5931303
E-mail adres: jsbakker@molenwereld.nl

dhr. B.H.J. Mols
Provincialeweg Zuid 42, 4286 LM Almkerk,
Tel.: 06-50283248
E-mail adres: bartf68@planet.nl

Advertenties:

J. Ottevanger
Molenviergang 2 2761 BK Zevenhuizen
Tel.: 0180-638180 / Fax: 0180-638179
E-mail adres: adv@molenwereld.nl

Abonnementen:

Tel.: +31 (079)-5931303 (na 18.00 uur) / Fax: +31 (079)-5931303
Nederland (€ 47,50) per jaar (incl. 6% BTW).

Overige landen Europa (€ 65,-)
Andere landen prijs op aanvraag.

De abonnementsprijs dient bij vooruitbetaling te worden voldaan.

Abonnementen kunnen op ieder gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd tenzij een abonnement uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar schriftelijk wordt opgezegd.

De in het lopende abonnementsjaar (van januari t/m december) reeds verschenen nummers worden na ontvangst van het abonnementsgeld direct toegezonden, indien nog voorradig.

Prijs losse nummers: in Nederland € 6,-;
overig Europa € 7,- (exclusief porto).

Donateurs van de Stichting Molenwereld ontvangen het blad gratis bij een minimum-donatie van € 62,50.
Op schenkingen en legaten aan de Stichting Molenwereld is artikel 24 lid 4 van de Successiewet van toepassing.

Bankrelatie:

Voor Nederland: Postbank 4506935 / Rabobank 3750.30.867
Voor België: Postcheque 000-1746998-28

Kopij:

Zenden aan de redactie van de Molenwereld,
Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle.

Layout en Druk:

Vis Offset, Alphen aan den Rijn. E-mail: info@drukkerij-vis.nl

ISSN 1387-2974

© COPYRIGHT 2011 Stichting Molenwereld Moerkapelle.
Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar worden gemaakt op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Dit nummer is al weer het derde van het jaar, maar het eerste 'Rijnland-nummer'. Andries Veloo brengt een bezoek aan Pieter Hellinga, de vrijwillige molenaar van de molen van de Groote polder bij Zoeterwoude, de mooie molen die zo goed te zien is van de N11. De artikelenserie over de molens van de polder Oost- en Westbroek onder Zoeterwoude wordt vervolgd met het derde en laatste deel, gewijd aan de Oostbroekmolen, al is het niet onmogelijk dat we in een ander verband nog met een vervolg komen.

De molen van Van Hal in Voorst is, na meer dan een halve eeuw een kale romp te zijn geweest, weer compleet en een sieraad voor zijn omgeving. André Nibbelink, die in meerdere opzichten bij deze revival betrokken is geweest beschrijft de molengeschiedenis vanaf de bouw. Verder zijn er natuurlijk de gebruikelijke rubrieken en daarmee was de koek weer op, in de zin dat het blad vol is. Nee, ik herhaal mijn klacht uit de laatste nummers niet, maar wat bladzijden meer zou heel goed kunnen

En Balie Kluiver ziet toch liever een mooie molen dan een monumentale romp.

JSB

Uw mooiste molenfoto ook in kleur op de achterpagina van de Molenwereld? De achterpagina reserveren wij voor lezers die hun mooiste molenfoto's graag met anderen willen delen. Inzending kan zowel per post als per e-mail. In het laatste geval is wel een voldoende hoge resolutie vereist: minimaal 300 dpi. Inzending kan geen plaatsing garanderen. Er zijn per jaar immers maar elf mogelijkheden en bovendien streeft de redactie naar spreiding per regio en molentype. U kunt uw foto ('s) insturen of mailen naar de redactie van *Molenwereld*.

Bij de omslag voorzijde: De molen van Van Hal in Voorst na de voltooide restauratie (foto André Nibbelink, 19 november 2010).

Bij de omslag achterzijde: De molen van de Groote polder onder Zoeterwoude in de rouw, te zien aan de stand van de wieken. Ze staan niet recht, maar iets door gedraaid; symbool van de voorbijgang (foto J. Vendrig, 2 december 2002).

INHOUD

pagina

MOLENSACTUEEL	83
PORTRET: Molen met acht wieken	89
MOLENSACTUEEL: Herstel voor molen Made	90
MOLENSACTUEEL: Nederlandse molenstenen voor molen in Brazilië	92
'T BETERE WERK: Rijnlandse Molenaars	93
NVVM-Molenmakers ACTIEF	95
'T BETERE WERK: Molenleven op de eilanden	96
Molens Rijnland <i>Andries Veloo</i>	99
De molen van Van Hal uit het dal <i>André Nibbelink</i>	104
Uit 't kijkgat	109
De molens van de Oost- en Westbroekpolder (3) <i>Jan van Gent</i>	110
Zoeker	118

Afsluitdatum van de kopij voor
het aprilnummer van *Molenwereld*:

8 maart 2011

In

In augustus 1866 vroeg Willem Stapelbroek, wonend op 'Klein Immink' een vergunning aan om voor zijn zoon Bernard een molen te mogen bouwen op een stuk land in Voorst, niet ver van de boerderij. De vergunning werd hem op 19 september verleend met als voorwaarde dat de molen voor 1 augustus 1867 in werking zou zijn. De bouw van de molen is blijkbaar spoedig verlopen, want al in mei 1867 komt Frans Ketels uit Didam als molenaarsknecht naar Voorst. Ondertussen was Bernardus Stapelbroek enige tijd als knecht werkzaam bij molenaar en winkelier Winterink te 's Heerenberg, maar keerde op 14 november

1868 terug op de boerderij in Voorst, waar hij molenaar werd op de nieuwe molen. Bernard Stapelbroek trouwde op 9 november 1876 met Elisabeth Brus en samen betrokken ze al vrij snel de zojuist nieuw gebouwde boerderij bij de molen. (Nu restaurant van Hal)
Op 7 april 1899 trouwde Bernard's dochter Theodora Johanna Stapelbroek met Johannes Hubertus van Hal van boerderij 'de Krieger'. Haar broer Bernardus Gerardus Stapelbroek bleef als molenaarsknecht en reed ook de molenkar. Op een dag kreeg hij hiermee een ongeluk en verloor daardoor een been.

André Nibbelink

De molen uit h

◀ Geheel links: malend in de sneeuw (foto: 5 januari 2011).

◀ De molen van Van Hal in 1911. De as is nog van hout.

◀ ▼ Een meer dan een eeuw oude ansichtkaart met de molen in de zeilen.

ne eetgelegenheid. Veel later zou dit uitgroeien tot het huidige restaurant Van Hal.

Knechten bij Van Hal waren o.a. Herman Belterman, Johan Kemper en Johan Spöler. De eerste twee hadden later een eigen molen: resp. de Polsemolen in Ulft en de molen in Breedenbroek. Spöler reed ook de molenkar met het gemalen meel naar de boeren, waarvoor hij aan loon f 100,- per jaar ontving. Op de vraag aan z'n baas of hij niet wat meer loon kon krijgen kreeg hij te horen dat hij dan ook maar melk moest gaan rijden. Hij hielp bij Van Hal met allerlei werkzaamheden, o.a. ook bij metsel- en timmerwerkzaamheden aan de gebouwen.

Spöler hielp ook bij het brood bakken, wat op maandag, woensdag en zaterdag gebeurde.

De oven werd gestookt met takkenbossen welke werden 'geogst' uit de houtwal achter de molen.

Herstel van het metselwerk. ▼

Van Hal

'Jannes' van Hal, die oorspronkelijk timmerman was, werd nu molenaar en boer.

Later begon hij in het woonhuis ook een bierlokaal. Op 5 september 1905 kreeg hij een vergunning 'tot verkoop van sterke drank in een klein vertrek'. Op 7 Juli 1908 kreeg Jannes van Hal de vergunning voor het bouwen van een schuur,

en op 7 Januari van het volgend jaar voor een korenmaalderij met een daarvoor te plaatsen een benzinemotor van 18 pk, zodat hij ook kon malen in windstille tijden. Toen zijn zoons volwassen werden kwam er ook een bakkerij.

In de dertiger jaren van de vorige eeuw kwam er op het bedrijf te staan: 'Café, Maalderij Bakkerij en Luxe Autoverhuur', terwijl ook de boerderij nog in gebruik was. Het café werd geleidelijk een klei-

van VAN HAL et dal

◀ De molen in januari 1993.

◀ ▼ Het voegwerk gereed (25 augustus 2009).

◀ ▼ ▼ Het begin is er: september 2009.

Oorlog en verval

De windmolen werd in 1945 door oorlogshandelingen zwaar beschadigd en hierdoor buiten gebruik gesteld. Het maalbedrijf werd voortgezet in de naastgelegen korenmaaldery, waar de benzinemotor midden jaren '20 had plaatsgemaakt voor elektrische aandrijving. In deze maaldery stonden ook andere machines opgesteld zoals een kneedmachine en een buil.

De inmiddels vervallen molen werd in augustus 1947 getroffen door blikseminslag waarbij de roe en de kap flinke schade opliepen. Hierdoor ontstond ook brand boven in de molen, maar de inmiddels gearriveerde brandweer kon met de weinige hulpmiddelen van toen niet veel uitrichten. Het vuur ging vanzelf uit. De zwaar beschadigde molen is zo jaren blijven staan, zodat wind en regen vrij spel hadden. Bertus van Hal: "Het was levensgevaarlijk boven in de molen, je moest over de balken lopen anders zakte je door de vloer."

Op 21 maart 1950 overleed molenaar Jannes van Hal, waarna zijn zoon Frans het bedrijf voortzette. Omstreeks 1953 is het maalderijbedrijf stilgelegd. Nadat de molen buiten gebruik was geraakt heeft de begane grond ook nog enige tijd dienst gedaan als kippenhok: de voorzijde was dichtgemaakt met gaas! In mei 1957 werden uit veiligheidsoverwegingen de restanten van de kap en de wieken verwijderd. Aanvankelijk zouden de as en gaandewerken worden opgeslagen met het oog op restauratie op een later tijdstip, maar uiteindelijk is alles verdwenen. Bij de sloop is het wiekenkruis samen met de as uit de molen gegooid, waardoor het gemetselde gewelf van de inrit werd vernield. De as bleef overigens in tact maar is 'voor oud ijzer weggegaan.'

Men heeft toen een nieuw dak op de romp gemaakt rondom voorzien van glasruiten. Vanaf die tijd heeft de molen enige jaren dienst gedaan als woning.

Inrichting

Van de oorspronkelijke inrichting van de molen is niet veel meer bekend. Tijdens de sloopwerkzaamheden in 1957 is de molen op enkele balklagen na geheel leeg gesloopt.

Molenaar Johan Spöler vertelde iets over de inrichting van de molen, maar veel kon hij zich niet meer herinneren. Vroeger lagen er twee koppels blauwe stenen, maar er werd meestal maar met één koppel gemalen. Dit was voorna-

melijk veevoergraan, maar soms ook tarwe waarvan men zelf brood bakte. Een enkele keer werd er met de andere steen ook wel wat boekweit gemalen. Deze boekweit werd op het land aan de overzijde van de Stakenborgseweg verbouwd.

De molen was voorzien van houten roeden, waarvan de binnenroede bestond uit een borststuk met twee laseinden. De buitenroede was een doorgaande roe en was in de askop versterkt met zware stalen hoekijzers.

De kap stond op een Engels kruiwerk bestaande uit zeer licht uitgevoerde rails en kleine rollen. Sporen van een houten rollen kruiwerk of neuten zijn niet gevonden, wat doet vermoeden dat de molen vanaf de bouwtijd altijd een Engels kruiwerk heeft gehad. Oorspronkelijk had de molen een kruirad, maar dat is later gewijzigd in een lier.

De molen had een kapzolder die bestond uit een balklaag met daarop enkele losliggende planken. Een luizolder was er niet, men liep vanaf de steenzolder met een lange ladder rechtstreeks naar de kap. Opmerkelijk zijn de gietijzeren ramen, waarin een naar binnen draaiend raampje is aangebracht. Dergelijke ramen zijn ook terug te vinden in het woonhuis.

Volgens molenaar Spöler was de molen zowel qua inrichting als afwerking sober en eenvoudig uitgevoerd.

Het vermoeden bestaat dat de molen is gebouwd door een Duitse molenmaker. Op enkele punten wijkt de toegepaste constructie namelijk wat af van de in de streek gebruikelijke bouwwijze. Zo heeft de molen slechts één inrit in de belt en is het metselwerk van de romp vanaf belt-niveau over de gehele hoogte slechts tweesteens dik.

De kap was vrij hoog en spits en de lange spruit lag midden in de kap waar deze tevens dienst deed als ijzerbalk. De molen was oorspronkelijk niet geschil-

▲De nieuwe bonkelaar met zijn maker, tevens de auteur van dit artikel (foto 14 september 2010).

derd of geteerd. Men liet het houtwerk gewoon ververen. Een ander aanknopingspunt is dat familie Stapelbroek die de molen liet bouwen ook in Anholt een molen bezat.

Uit het dal

Eind 1998 zijn door enkele molenliefhebbers plannen gemaakt om de molen weer te herstellen. Dit resulteerde eind 1999 in de oprichting van de Stichting

Korenmolen Voorst. Het creëren van draagvlak onder de Voorstse bevolking viel aanvankelijk niet mee.

Velen waren vertrouwd geraakt met de wiekenloze molenromp naast het restaurant, en zagen herstel niet zo zitten.

Naarmate de plannen vorm kregen werd menigeen enthousiast en melden zich gaandeweg vrijwilligers die later zouden helpen bij diverse klussen.

Het maken van het restauratieplan werd bemoeilijkt door de summiere beschikbare technische informatie. Het door Andre Nibbelink gemaakte bestek en tekeningen zijn grotendeels gebaseerd op de aangetroffen bouwsporen, de mededelingen van molenaar Spöler en door de kleinzoon van de laatste molenaar Bertus van Hal. Er waren van de molen slechts 3 oude foto's bekend!

Doordat het subsidie- en vergunningstraject in het begin moeizaam verliep, en het bestuur van de stichting toch voortgang wilde maken, werd de restauratie in twee fasen opgedeeld. Hiervan was de eerste (2003) met de op dat moment beschikbare gelden uitgevoerd. Het betrof het aanbrengen van een nieuwe vloerbalk en het herstel aan het metselwerk van de inrit. Tevens zijn toen de nieuwe deuren onder in de molen aangebracht.

In 2009 werd uit de RRWR-regeling (voor het wegwerken van restauratieachterstanden) een bedrag beschikbaar gesteld van 175.000 euro. Met de subsidies van gemeente en provincie en het eigen aandeel van de stichting mee kwam de begroting sluitend.

▲Het in elkaar zetten van de nieuwe kap bij de molen (foto: 8 december 2010).

▲ Onder grote belangstelling worden de roeden gestoken op 20 oktober 2010.

▲ In de kap.

Zo kon in de zomer van 2009 de aanne-mer beginnen met het metsel,- en voeg-werk aan de molenromp. Door aantaf-ting van plantenwortels in het muurwerk moesten aan de weerszijde ca. 5500 stuks nieuwe stenen worden ingeboet. Deze zijn evenals het oorspronkelijke metsel-werk vermetsteld met schelpkalk. Nadien is de molen geheel nieuw gevoegd.

Van de in de molen aanwezige vloerbal-ken waren een aantal koppen ernstig aangetast, zodat deze moesten worden hersteld met kunstthars.

Deze oude balken zijn in de bewonings-periode donkerbruin gebeitst. Dit is ook zo gebleven, het vormt immers een stuk-je geschiedenis van de molen. Dit geldt ook voor de in het buitenmetselwerk aanwezige oorlogsschade die op ver-schillende plekken nog duidelijk zicht-baar is.

Terwijl binnen de nieuwe vloeren werden aangebracht, zijn in de werkplaats van molenmaker Vaags uit Aalten de kap, het kruiwerk, en de gaandewerken ge-maakt.

Begin september werd bij een lekker najaarszonnetje de kap bij de molen in elkaar gebouwd, en werden aansluitend binnen de diverse onderdelen ge-monteerd. De Voorstenaren die in eerste instantie het herstel niet zo zagen zitten stonden nu geïnteresseerd te kijken naar het werk van de molenmakers.

Er kwam op een middag een voorbij-ganger met de vraag:

'Moar èh.....a'k vroagen mag. As dat dakje d'r boaven op steet, komt d'r dan ook nog wieken an?'

Op de 28e oktober zou het aanzien van de molen aanzienlijk veranderen. Vele tientallen belangstellenden waren 's morgens vroeg naar de molen geto-gen om getuige te zijn van het plaatsen van de kap en het aanbrengen van de staart en de roeden.

Er waren nog enkele weken te gaan, maar twee weken later maakten de wie-ken al hun eerste rondjes. Een maand la-ter, op zaterdag 27 november, stond de opening van de molen al gepland. Op deze dag werd de molen officieel in ge-bruik gesteld door Trees van Hal-Knaven en Bertus van Hal door samen de vang te lichten. Na de nodige officiële han-delingen en sprekers werd in de naast-gelegen zaal van restaurant van Hal het feest voortgezet.

Op zondag was het open dag bij de molen met daarbij allerlei activiteiten. Ook nu was de belangstelling groot. Dat weekend hebben naar schatting 1500 mensen het molenfeest bezocht, waar-bij de stichting Korenmolen Voorst met recht terug mag kijken op een geslaag-de afsluiting van vele jaren werk. Hans te Kaat een oudere inwoner van Voorst zei onlangs treffend: "Voorst is weer com-pleet".

◀ 27 november 2010: Bertus en Trees van Hal lichten de vang van de gerestaureerde molen.